

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ

ANTROPOLOGIE

**Dlouhodobé setrvávání v systému dávek pomoci
v hmotné nouzi**

Bakalářská práce

Obor studia: Sociální práce

Autor: Radka Minksová

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „*Dlouhodobé setrvávání v systému dávek pomoci v hmotné nouzi*“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne .....

Podpis .....

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Jaroslavu Šotolovi, Ph.D. za vedení mé práce, za jeho trpělivost a oporu. A zároveň děkuji všem participantům mého výzkumu za projevenou důvěru.

Anotace

Jméno a příjmení:	<i>Radka Minksová</i>
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	<i>Sociální práce</i>
Obor obhajoby práce:	<i>Sociální práce</i>
Vedoucí práce:	<i>Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.</i>
Rok obhajoby:	2019

Název práce:	Dlouhodobé setrvávání v systému dávek pomoci v hmotné nouzi
Anotace práce:	Bakalářská práce je zaměřena na systém dávek pomoci v hmotné nouzi. Práce je rozdělena na dvě části. V teoretické části práce jsou vysvětleny pojmy související s daným tématem. Praktická část byla realizována formou kvalitativního výzkumu s pracovníky dávek pomoci v hmotné nouzi. Cílem práce je identifikovat možné příčiny, které způsobují dlouhodobé setrvávání v systému sociální pomoci a možnosti řešení, které by napomohly ke zmírnění stavu hmotné nouze.
Klíčová slova:	System sociální ochrany, hmotná nouze, závislost na dávkách, zneužívání dávek, nezaměstnanost, motivační prvky
Title of Thesis:	Long-term stay in the system of material need
Annotation:	This bachelor's thesis focuses on the system of benefits of assistance in material need. The thesis is divided into two parts. The theoretical part explains the terms that are related to the topic concerned. The practical part was conducted through qualitative research with the staff that handles benefits in material need and their disbursement. The aim of the thesis is to identify what may possibly cause someone to remain in the social assistance system for a longer period of time and the potential solutions that could help mitigate the condition of material need.
Keywords:	Social protection system, material need, dependency on benefits, abuse of benefits, unemployment, incentives
Počet literatury a zdrojů:	20
Rozsah práce:	73 630 znaků s mezerami

Obsah

Úvod.....	7
1 Systém sociálního zabezpečení.....	9
1.1 Sociální pojištění	10
1.2 Státní sociální podpora	10
1.3 Sociální pomoc	10
2 Systém pomoci v hmotné nouzi.....	12
2.1 Dávky pomoci v hmotné nouzi	12
2.1.1 Příspěvek na živobytí	12
2.1.2 Doplatek na bydlení.....	13
2.1.3 Mimořádná okamžitá pomoc	13
2.2 Životní a existenční minimum osoby	16
2.3 Společně posuzované osoby	17
2.4 Osoba v hmotné nouzi.....	18
3 Závislost na dávkách	19
4 Zneužívání dávek	22
5 Nezaměstnanost jako sociální problém	24
5.1 Dlouhodobá nezaměstnanost	24
5.2 Rizikové skupiny uchazečů o zaměstnání.....	25
5.3 Dopady nezaměstnanosti.....	26
5.4 Aktivní politika zaměstnanosti	27

6	Výzkumné šetření.....	29
6.1	Cíl výzkumu.....	29
6.2	Výzkumné metody.....	29
6.2.1	Kvalitativní výzkum.....	30
6.2.2	Polostrukturovaný rozhovor.....	30
6.3	Okruhy otázek.....	31
6.4	Výzkumný vzorek.....	32
6.5	Popis průběhu sběru dat.....	32
6.6	Analýza rozhovorů.....	33
6.7	Shrnutí.....	50
	Závěr.....	52
	Seznam použité literatury a zdrojů.....	54
	Seznam příloh.....	56

Úvod

Hmotná nouze tvoří jeden z pilířů sociální politiky státu, je zakotvena v systému sociální pomoci, která je určena osobám nacházejícím se v sociální nouzi. Hlavním předmětem sociální politiky, který souvisí s tematikou sociálních dávek, je zajištění hmotného zabezpečení občanů a poskytnutí dostatečných finančních prostředků k zajištění základních životních potřeb.

Tematika sociálních dávek se stává čím dál více aktuálnější a diskutabilnějším tématem. Ve společnosti se můžeme setkat s mnoha pohledy na problematiku sociálních dávek, a to jak z hlediska příjemců dávek, tak z pohledu široké veřejnosti. Při výběru tématu bakalářské práce jsem byla přesvědčena o tom, že právě systém sociální pomoci a dávky hmotné nouze budou mým hlavním výzkumným zaměřením. Téma jsem vybírala záměrně, velkou roli hrála skutečnost, že čtvrtým rokem pracuji jako specialista dávek hmotné nouze na kontaktním pracovišti v Olomouci, tudíž se s klienty a lidmi, kteří se ocitnou ve stavu hmotné nouze, setkávám denně.

Setrávání na dávkách hmotné nouze je ovlivněno především přetrvávajícím nedostatkem potřebných zdrojů pro zajištění základních životních potřeb. Výzkum je zaměřen na specialisty dávek hmotné nouze, kteří jsou s klienty v každodenním kontaktu a snaží se jim napomáhat v řešení jejich tíživých životních situacích, díky kterým nejsou schopni se sami finančně zabezpečit. Jelikož pobírání dávek pomoci v hmotné nouzi není časově omezeno a lze je čerpat bez omezení, vznikají různorodé názory společnosti, jestli jsou dávky poskytnuty oprávněně, jestli se opravdu jedná o osoby, které se nachází ve stavu hmotné nouze a jaký časový horizont je potřeba ke zlepšení životní situace jedince.

V teoretické části budou vymezeny základní pojmy, které jsou stěžejní pro vytváření praktické části výzkumu a hrají důležitou funkci pro pochopení dané problematiky.

Cílem práce je poskytnout čtenářům pohled na dlouhodobé setrvávání v systému dávek pomoci v hmotné nouzi z pohledu specialistů dávek pomoci v hmotné nouzi, působících na Úřadu práce v Olomouci. Praktická část bakalářské práce se zabývá hledáním možných příčin, které způsobují dlouhodobý stav hmotné nouze. Permanentní stav, který nastává z důvodu nedostatečných finančních prostředků, s sebou přináší následné dopady na život jedince i celé společnosti. V návaznosti na tuto skutečnost se práce bude zabývat otázkou, jak zmírnit tyto dopady a nalézat možnosti řešení, které by zamezily prohlubování stavu hmotné nouze u občanů naší země.

1 Systém sociálního zabezpečení

“Sociální zabezpečení můžeme definovat jako soubor opatření formujících solidaritu s lidmi, kteří čelí nedostatku příjmů, nebo se nacházejí v situaci, jež vyžaduje mimořádné výdaje. Je to souhrn právních, finančních, organizačních nástrojů a opatření, jejichž cílem je kompenzovat nepříznivé finanční a sociální důsledky různých životních okolností a událostí ohrožujících uznaná sociální práva.”
(Krebs, 2010, s. 176-177)

K lepšímu pochopení fungování celého systému je nutné zdůraznit hlavní cíle, které tento systém má v rámci sociální politiky naplňovat. Podle Kahouna (2013, s. 24) mezi základní cíle tohoto systému patří:

- regulace odpovědnosti osob za jejich budoucnost
- stanovení míry a forem sociální solidarity
- prosazování a ochrana sociálních práv

Systémy sociální pomoci jsou založeny na principu subsidiarity. Tato myšlenka je založena na předpokladu, že v první řadě každá osoba odpovídá sama za sebe. V první řadě se musí osoba sama postarat o základní potřeby pro své přežití, jako je zajištění obživy, bydlení, spoření do budoucnosti, apod. Pokud se osoba dostane do situace, kdy není sama schopna nalézt řešení a není v jejich silách si samostatně pomoci, měla by jí být nápomocna rodina. Teprve na třetím místě, by měla požádat o pomoc stát. (Kahoun, 2013, s. 24)

V České republice jsou vytvořeny tři samostatné, ale vzájemně propojené systémy:

- Sociální pojištění
- Státní sociální podpora
- Sociální pomoc

1.1 Sociální pojištění

Sociální pojištění řeší situace a sociální události, na které se člověk může předem připravit. Jedná se o vědomé pojištění jedince. (Krebs, 2010, s. 177) Znamená to, že člověk si během svého života odkládá určitou část finančních prostředků s ohledem na jeho budoucí počínání. Úhrada tohoto pojištění je povinná. Tento princip je založen na tom, aby nabádal občany k tomu, aby se nespolehali pouze na státní pomoc, ale nutí je se v první řadě postarat o sebe a svou rodinu.

1.2 Státní sociální podpora

Systém státní sociální podpory je založen na základě pomoci rodinám s dětmi. Jedná se o proces péče a výchovy od narození dítěte, po celou dobu jeho dospívání a přípravy na budoucí povolání. Dávky státní sociální podpory jsou financovány ze státního rozpočtu a jsou vypláceny prostřednictvím úřadu práce. (Krebs, 2010, s. 178)

Systém státní sociální podpory obsahuje pět základních dávek:

- přídavek na dítě
- rodičovský příspěvek
- příspěvek na bydlení
- porodné
- pohřebné

1.3 Sociální pomoc

“Pojem sociální pomoc označuje jednu z nejstarších forem přerozdělování, kterou stát pomáhal těm, kdo to prokazatelně potřeboval. Jedná se o pomoc poskytovanou sociálním subjektem osobám ve stavu nouze k uspokojování jejich základních potřeb v nezbytném či přiměřeném rozsahu.” (Tomeš, 2010, s. 37)

Abychom lépe pochopili systém sociální pomoci, je nutné popsat cíle, na kterých tento systém v rámci solidarity státu funguje. Tyto cíle lze shrnout do tří základních bodů:

- Navrátit člověku v co nejkratším čase sociální suverenitu
- Napomocť mu přechodně překonat stadium sociálně-ekonomických obtíží
- Řešit jeho trvalé sociálně-svízelné postavení (Krebs, 2010, s. 286)

Z těchto tří bodů můžeme definovat podle Krebse (2010) hlavní cíl sociální pomoci jako *“zabránění propadu občana do trvalé sociální závislosti”*.

Poskytnutí sociální pomoci tedy nemá člověku trvale vyřešit stav jeho hmotné nouze a finančně ho zajistit na neurčitou dobu. Má mu být nápomocen v situacích, kdy si sám z vlastních prostředků nemůže zajistit základní životní potřeby pro sebe a svoje nejbližší, zároveň ho má nabádat vyvíjet snahu a motivaci ke zlepšení své sociální situace a nadále nést zodpovědnost za své jednání a činy.

2 Systém pomoci v hmotné nouzi

Definovat hmotnou nouzi můžeme jako sociální situaci, která je charakteristická nedostatkem prostředků k uspokojování základních životních potřeb. Každý jedinec má specifické potřeby, které potřebuje v rámci svého spokojeného žití naplňovat. Tyto potřeby můžeme rozdělit do tří skupin: potřeby biologické, potřeby psychické a potřeby sociální. Biologické, neboli fyziologické potřeby jsou základní potřeby lidského organismu. Můžeme zde zařadit například: potřebu dýchání, zajištění potravy, potřebu spánku, zajištění přiměřeného bydlení. Mezi psychické a sociální potřeby patří zajištění soběstačnosti a ekonomické stability, pocit lásky, pocit bezpečí, který můžeme chápat i jako jistotu zaměstnání a dostatečného a stabilního příjmu. (Hacaperková, 2012, s. 16 - 17).

2.1 Dávky pomoci v hmotné nouzi

V systému hmotné nouze jsou vypláceny tři typy dávek:

- Příspěvek na živobytí
- Doplatek na bydlení
- Mimořádná okamžitá pomoc

2.1.1 Příspěvek na živobytí

Je základní dávka pomoci v hmotné nouzi, která je určena na zajištění základních životních potřeb žadatele, popřípadě společně posuzovaných osob. Podmínky nároku na dávku příspěvek na živobytí jsou zakotveny v zákonu č. 111/2006 Sb. Zákona o pomoci v hmotné nouzi. Nárok na dávku má osoba, která byla správním orgánem uznána za osobu v hmotné nouzi, jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob nedosahuje částky živobytí posuzovaných osob. Výše dávky je stanovena částkou živobytí společně posuzovaných osob v závislosti na jejich příjmech, majetkových a sociálních poměrech. (Beck, 2012, s. 95-96)

2.1.2 Doplatek na bydlení

Dávky příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení řadíme do opakovaných dávek pomoci v hmotné nouzi. Opakované dávky jsou nazývány na základě jejich opakovaného vyplácení každý měsíc. Aby osoba dosáhla na tyto dávky, musí splňovat zákonem stanovenou podmínku osoby v hmotné nouzi a také její příjem a majetkové poměry musí této podmínce odpovídat.

Hlavní dávkou, která slouží na pokrytí nákladů spojených s užíváním bytu je dávka státní sociální podpory - příspěvek na bydlení. I přes existenci této dávky, je zřízena dávka hmotné nouze - doplatek na bydlení, která slouží především těm osobám, kterým i přes poskytnutý příspěvek na bydlení nestačí finanční prostředky k pokrytí nákladů na bydlení, nebo na dávku státní sociální podpory nemají ze zákona nárok, ale jejich příjmy jsou nedostačující k tomu, aby si náklady spojené s bydlením mohli hradit samy a neovlivnilo by to jejich zbývající částku na živobytí.

2.1.3 Mimořádná okamžitá pomoc

Je dávka pomoci v hmotné nouzi, která je poskytována osobám, které se ocitly v situacích, které je potřeba bezodkladně řešit. Účel mimořádné okamžité pomoci je především o tom, aby se klientům neprohloubil stav jejich hmotné nouze a aby byl klient schopen zajistit si základní životní potřeby. Poskytnutí dávky mimořádné okamžité pomoci nepříznivou situaci klienta nevyřeší. Při spolupráci s klientem je potřeba navázat hlubší kontakt, navázat sociální spolupráci a to nejen v působnosti dávek hmotné nouze, ale spolupracovat se sociálními pracovníky institucí, které by klient v rámci spolupráce mohl využívat.

Dávku mimořádné okamžité pomoci můžeme označit jako jednorázovou a nenárokovou. Jednorázovost znamená, že se dávka poskytuje na základě podané žádosti pouze jednou, aby si klient mohl žádat dávku znovu, musí si

na příslušném kontaktním pracovišti podat novou žádost. Nenárokovost dávky můžeme vysvětlit jako posouzení nároku na dávku na základě zákonem stanovených podmínek a splnění předpokladů pro přiznání dávky. Každá dávka mimořádné okamžité pomoci se posuzuje jednotlivě a na základě správní úvahy příslušného orgánu. Zákon o pomoci v hmotné nouzi stanovuje šest situací, na základě kterých je možné dávku mimořádné okamžité pomoci přiznat.

I. Osobám, kterým hrozí vážná újma na zdraví

U tohoto typu mimořádné okamžité pomoci se především zkoumá, jestli klientovi hrozí nebezpečí vážné újmy na zdraví, poškození základních životních funkcí, a to z důvodu, že klient nemá v daném měsíci prostředky na nákup základních potravin. Tato dávka se poskytuje osobám, kterým nevzniká nárok na běžící dávky - příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. Nejčastějším případem, kdy se dávka vážné újmy na zdraví poskytuje, je u klientů, kteří jsou vyřazení z evidence uchazečů o zaměstnání úřadu práce. Tito klienti nesplňují podmínku nároku na běžící dávku příspěvek na živobytí, a proto je pro ně jediná možnost, jak si zajistit příjem na základní životní potřeby formou mimořádné okamžité pomoci. U této žádosti se poté zkoumají sociální a majetkové poměry a příjem klienta. Dále se klientům doporučuje spolupráce se sociálním pracovníkem obce, který klientům napomáhá řešit nepříznivé sociální situace, nabídne pomoc s kontaktováním příslušných úřadů a institucí, se kterými by klient mohl v budoucnu navázat spolupráci. (Beck, 2002, s. 107)

II. Osobám, které postihla vážná mimořádná událost

Tento typ mimořádné okamžité pomoci je určen především pro osoby, které postihla vážná mimořádná událost. Dopředu nelze stanovit přesný výčet mimořádných událostí, na které by se dávka mohla stahovat, protože není možné dopředu vědět, které vážná událost může žadatele a společně

posuzované osoby ovlivnit natolik, že nebudou schopni vlastními silami tuto událost sami překonat. Při rozhodování o nároku na dávku se zkoumají sociální a majetkové poměry osoby. Pakliže tyto poměry neumožňují překonat mimořádnou událost vlastními prostředky, je dávka mimořádné okamžité pomoci osobám poskytnuta. Výše dávky může být poskytnuta maximálně do patnáctinásobku částky životního minima jednotlivce. (Beck, 2002, s. 107-108)

III. Osobám, které nemají dostatečné prostředky k uhrazení jednorázového výdaje

Jedná se o typ mimořádné okamžité pomoci, kdy nemá osoba dostatečný počet financí k uhrazení jednorázového poplatku. Mezi nejčastější situace, kdy si klienti žádají o tento typ mimořádné okamžité pomoci, patří ztráta osobních dokladů, vyřízení dokumentů potřebných při nástupu do zaměstnání, úhrada jízdného nebo zajištění noclehu, či úhrada ubytování na část měsíce, kdy dotyčný pobýval v ubytovacím zařízení. Rozhodování o dávce je vždy na správní úvaze orgánu pomoci v hmotné nouzi. Pro účely této dávky se posuzuje příjem, majetkové a sociální poměry žadatele samostatně bez společně posuzovaných osob. (Beck, 2002, s. 108)

IV. Osobám, které nemají dostatečné prostředky k uhrazení předmětu dlouhodobé potřeby

Dávka je určena pro předměty dlouhodobé potřeby, bez nich by žadatel nemohl v domácnosti fungovat. Jde o předměty, které jsou nezbytné k zajištění životních potřeb. Mezi nejčastější žádané předměty patří výdaje spojené s nákupem nebo opravou lednice a pračky. Během zkoumání nároku na dávku se u dotyčných provádí šetření v místě, kde se zjišťuje stav používaného předmětu, nebo se zkoumá scházející předmět v domácnosti. Tuto dávku lze poskytnout maximálně do výše desetinásobku částky životního minima jednotlivce. (Beck, 2002, s. 109)

V. Osobám, které nemají dostatečné prostředky k uhrazení nezbytného výdaje spojeným se vzděláním

Tento typ mimořádné pomoci je určen na úhradu nákladů souvisejících se vzděláním, nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte. Jako výčet situací, kdy může být mimořádná pomoc přiznána je například: zakoupení školních pomůcek, účast dítěte na povinných školních činnostech, účast dítěte v zájmových činnostech, apod. Výše mimořádné okamžité pomoci může být maximálně poskytnuta do výše desetinásobku částky životního minima jednotlivce. (Beck, 2002, s. 109-110)

VI. Osobám, kterým hrozí sociální vyloučení

Jedná se o jednorázovou dávku, která může být poskytnuta osobě, u které je velké riziko ohrožení sociálním vyloučením. Jedná se především o osoby, které byly propuštěny z výkonu trestu, ze zdravotnického zařízení, ze školského zařízení apod. a nemají k dispozici žádné finanční prostředky. Výše mimořádné okamžité pomoci je až do výše 1 000,-Kč. (Beck, 2002, s.111)

2.2 Životní a existenční minimum osoby

Životní a existenční minimum je upraveno zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění. Tento zákon definuje oba pojmy jako:

“Životní minimum jako minimální hranici peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.”

„Existenční minimum jako minimální hranici příjmu osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití.“

Základním stavebním prvkem, při výpočtu dávek sociální pomoci je stanovení částek životního a existenčního minima. Tyto částky jsou určeny na to, aby byly pokryty náklady spojené se zajištěním osobních potřeb všech společně posuzovaných osob. (Průša et al., 2014, s. 29).

Částky životního a existenčního minima jsou stanoveny následovně:

Životní minimum	Částky/ měsíc
Jednotlivec	3 410 Kč
První osoba v domácnosti	3 140 Kč
Druhá a další osoba v domácnosti, která není nezaopatřeným dítětem	2 830 Kč
Dítě do 6 let	1 740 Kč
Dítě od 6 do 15 let	2 140 Kč
Dítě od 15 do 26 let	2 450 Kč
Existenční minimum	2 200

2.3 Společně posuzované osoby

Společně posuzované osoby jsou osoby, které se při stanovení nároku na dávku posuzují společně s žadatelem o dávku. Většinou se jedná o rodinu žadatele a osoby, které spolu žijí ve společné domácnosti. Okruh společně posuzovaných osob je vymezen ustanovením § 4 zákona o životním a existenčním minimu.

Jak popsal (Beck, 2002, s. 28-29), pro účely zákona se společně posuzují:

1. rodiče a nezletilé nezaopatřené děti
2. manželé nebo partneři
3. rodiče a
  - a. nezletilé děti, které nejsou nezaopatřené
  - b. zletilé děti, společně užívají byt
4. jiné osoby - společně užívají byt, hospodaří

2.4 Osoba v hmotné nouzi

“Osoba se nachází v hmotné nouzi, jestliže její příjem po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí, a tento příjem se nemůže zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním, a zabezpečení jejích základních životních podmínek je tak vážně ohroženo.” (Šabatová et al., 2017, s. 14)

Společným znakem pro tuto skupinu jedinců jsou omezené sociálně - ekonomické aspekty. Ve většině případů se jedná o nedostatečné finanční a materiální zajištění. Tyto aspekty vznikají především u klientů, kteří se potýkají s nezaměstnaností, bezdomovectvím, nebo u osob, které žijí na hranici chudoby. Jejich materiální zajištění není dostačující k tomu, aby mohli uspokojit své základní životní potřeby vlastními silami.

Existuje mnoho faktorů a příčin, které mohou způsobit skutečnost, že se lidé ocitají ve stavu hmotné nouze. Mezi nejčastější situace, kdy se člověk ocitá bez finančních prostředků, patří: ztráta zaměstnání, ztráta bydlení, rozpad rodiny a špatný zdravotní stav.

3 Závislost na dávkách

V druhé kapitole, kde jsme si definovali cíle systému sociální pomoci, bylo uvedeno, že hlavním účelem tohoto systému je zabránění propadu občana do trvalé sociální závislosti. Jako závislého můžeme definovat každého klienta, který v systému hmotné nouze dávky pobírá. Nejedná se o závislost jako takovou, ale spíše o fakt, že kdyby nedošlo k výplatě těchto dávek, poživatelé by neměli dostatek financí k zajištění základních životních potřeb.

Podle Sirovátky (2000, s. 83) rostoucí závislost na sociálních dávkách je zapříčiněna v růstu dlouhodobé nezaměstnanosti. Jedinci, kteří nepůsobí na trhu práce, ztrácí své pracovní návyky a nejsou aktivní při hledání zaměstnání, nesplňují tedy účel sociálního zabezpečení a nesnaží se přijmout odpovědnost za zajištění sebe a své rodiny.

Hlavní příčiny závislosti na dávkách spatřuje Sirovátka ve třech zdrojích závislosti na dávkách - model racionální volby, model očekávání a kulturní model. *“Žádný z uvedených modelů sám o sobě přitom nevysvětluje beze zbytku proces vzniku a posilování závislosti na sociálních dávkách, v souhrnu však umožňují reflektovat interakci strukturálních a individuálních faktorů, které ji ovlivňují”*. (Sirovátka, 2000, s. 86)

Model racionální volby

Základní myšlenkou tohoto modelu je fakt, že se lidé snaží porovnávat finanční možnosti, které se jim naskytují v rámci uplatnění na trhu práce a naproti tomu finanční možnosti při pobývání v systému sociálních dávek. Velký počet těchto jedinců je marginalizován na trhu práce. Většinu tvoří nekvalifikovaní pracovníci, kdy se jejich očekávaný měsíční příjem ze samostatné výdělečné činnosti pohybuje okolo minimální mzdy. Často

dochází k odchodu ze zaměstnání, právě zapříčiněným nízkým finančním ohodnocením, ale často dochází i k ukončení pracovního vztahu ze strany zaměstnavatele. Jedinci, i přes to, že jim zaměstnání může přinést vyšší příjem a životní minimum, než je vypláceno sociálními dávkami, zůstávají radši na úřadu práce jako nezaměstnaní a odmítají nástup do práce. Přizpůsobí život svému dosavadnímu příjmu a naučí se žít pouze z dosažených finančních prostředků, které jim zajistí sociální stát. (Sirovátka, 2006, s. 97-98)

Model očekávání

Tento model je založen na individuálním přesvědčení a možnosti kontrolovat výsledky, kterých chce člověk svým jednáním docílit. Poukazuje na to, že reálná zkušenost jedince a z ní vyplývající očekávání vůči trhu práce koriguje racionální kalkulaci mzdy.

U tohoto modelu můžeme z hlediska aktivity na pracovním trhu vyčlenit dvě hlavní kategorie příjemců dávek. První kategorií jsou osoby, které měly v minulosti zaměstnání, které bylo z hlediska trhu práce kvalifikované a tudíž i dobře finančně ohodnocené. Mzda pokryla požadavky i potřeby jedince. U těchto osob přetrvává perspektiva k tomu, aby znovu našly žádané zaměstnání a ve většině případů se tak i stane. U zbylých jedinců se dlouhodobým stavem nezaměstnanosti osoba frustruje, současně si zvyká na život poživitele sociální dávek. Do druhé kategorie pak řadíme příjemce dávek, kteří mají právě zkušenost s touto dlouhodobou frustrací a se zablokovaným přístupem na legální trh práce. (Sirovátka, 2000, s. 98-99)

Kulturní model

Tento model je založen na trvalém adaptování na sociálních dávkách u jedinců, kteří definitivně rezignují na etiku práce. S tímto spojená dlouhodobá nezaměstnanost může mít vliv na osamělost a sociální vyloučení osoby. Můžeme to vysvětlit na klientech, kteří setrvávají v systému dávek dlouhodobě, nevyvíjí žádnou snahu, která by způsobila změnu této skutečnosti. Ve většině případu tito lidé v minulosti neměli dobré zkušenosti se zaměstnáním a do budoucna nemají slibné předpoklady pro získání pracovního místa. Zvykají si na svou neaktivitu. Volný čas, který mají momentálně získaný pro sebe, by museli obětovat a přejít do striktně nastaveného pracovního režimu, a to by pro ně byla značná oběť, kterou odmítají podstoupit. (Sirovátka, 2000, s. 99-100)

4 Zneužívání dávek

Téma sociálních dávek je jedno z velmi diskutovaných témat dnešní společnosti, v mnoha případech i velmi mediálně atraktivní. Sociální dávky jsou financovány ze státního rozpočtu země, to způsobuje, že společnost se často domáhá vysvětlení, k čemu jsou tyto dávky použity a jestli je nakládání s nimi spravedlivé.

Sociální dávky nemají být zárukou dostatečného celoživotního příjmu. Jak uvedl Sirovátka (2000, s. 100) můžeme zde vymezit i osoby, které rezignovaly na etiku práce, staly se závislými na sociálních dávkách, zároveň však účelně tyto dávky zneužívají ve svůj prospěch.

Pojem zneužívání sociálních dávek můžeme chápat jako cílené obohacování, kdy za účelem nepravdivých, nebo zamlčených informací, získává klient příjmy ze systému sociální pomoci.

Podle Lánského (2012, s. 5) můžeme definovat sociální dávky jako tzv. výplatu, kterou příjemce získává v nepříznivé životní situaci. V této spojitosti se jedná především o nevyhovující sociálně - ekonomické situace, které nastanou u příjemce dávek a jsou spojené s fungováním celé jeho domácnosti.

Rozlišuje dva typy událostí, díky kterým může dojít ke zneužívání sociálních dávek:

1. Událost, která ve skutečnosti nenastala - dávka byla přiznána podvodem pro příjemce, který žádnou pomoc od státu nepotřeboval. (Lánského, 2012, s. 5)

2. Událost u příjemce dávky nastala, ale v menším rozsahu, než sám uvedl, nebo nebyl naplněn účel dané dávky a byla použita na něco jiného. (Lánského, 2012, s. 5)

První případem můžeme rozumět situaci, kdy osoba, která si žádá o dávky pomoci v hmotné nouzi, neuvede pravdivé informace. Ve většině případů se jedná o chybný okruh společně posuzovaných osob. Osoby, u kterých je prokazatelný příjem, se snaží žadatelé zatajit, protože by mohla nastat situace, že by příjem společně posuzovaných osob převyšoval částku živobytí všech společně posuzovaných osob. Z této informace vyplývá, že by žadateli nemusel vzniknout na dávku nárok.

V druhém případě můžeme uvést příkladem poskytnutí mimořádné okamžité pomoci. Každá tato jednorázová dávka je použita za konkrétním účelem, který se vepíše do samotné žádosti. Poté se zkoumá nárok na tuto dávku, jestliže je přiznána, částka musí být použita na úhradu právě toho výdaje, na který byla požadována. Jestli dojde ke skutečnosti, že je dávka použita na jiný výdaj, než na který byla určena, vyhodnotí se přeplatek této dávky a peníze musí být správním orgánu vráceny.

Nejúčinnějším preventivním opatřením proti zneužívání sociální dávek je důsledná kontrola. Z vlastní praxe mohu říci, že kontrolovat každého klienta a jeho rodiny, jak s poskytnutými prostředky naloží, je velmi náročné. Největší přínos a kontrolní činnost má v tomto ohledu navázání sociální práce a rozvíjení hlubšího vztahu mezi klientem a správním orgánem. Sociální pracovník, který pravidelně navštěvuje klienty a řeší s nimi jejich situaci má větší možnost všimnout si změn v rodině, celkového postavení jedinců, majetkové a sociální poměry, které v rodině přetrvávají.

5 Nezaměstnanost jako sociální problém

V této kapitole bych ráda popsala, jaký vliv má stav nezaměstnanosti v systému sociální pomoci, jakým způsobem ovlivňuje a jaké má dopady na sociální život jedince. Toto téma je důležité především z toho důvodu, že osoby, které nejsou schopny si nalézt vhodné zaměstnání, jsou v evidenci uchazečů o zaměstnání a nemají pravidelný měsíční příjem, kterým by pokryly své náklady, jsou ve většině případů odkázány na pobírání sociálních dávek, konkrétně dávek pomoci v hmotné nouzi. Nezaměstnanost a především dlouhodobá nezaměstnanost se stává čím dál větším fenoménem a sociálním problémem pro jedince i pro společnost.

5.1 Dlouhodobá nezaměstnanost

Podle standardů Mezinárodní organizace práce je dlouhodobá nezaměstnanost definovaná jako stav trvající déle než 12 měsíců. (Kotýnková, 2007, s. 53)

Hlavní otázkou u dlouhodobě nezaměstnaných jedinců je důvod, proč nemůžou najít vhodné zaměstnání. Velkou rolí v této situaci hraje faktor času. Čím déle je jedinec bez práce, tím více si začíná na tento stav zvykat a začne ho postupem času vnímat jako normální. Období, kdy člověk pravidelně nenavštěvuje zaměstnání s sebou přináší mnoho změn. Můžeme zde podotknout, že jedinec získá více volného času, ale také menší finanční zdroje a také novou sociální pozici. (Kuchař, 2003, s. 139)

Z praxe můžeme říci, že celková míra nezaměstnanosti v posledních letech značně klesá. Na Úřadech práce můžeme zachytit nízké procento nezaměstnaných osob, avšak podíl dlouhodobě nezaměstnaných jedinců v celkovém stavu nezaměstnanosti nadále roste. Lze tedy říci, že vzrůstá počet osob nezaměstnaných dlouhodobě.

Podle Mareše (1994) se stává dlouhodobá nezaměstnanost sociálně politickým problémem. Tvrdí, že čím déle je jedinec nezaměstnaný, tím menší je pro něj naděje, že opětovně najde zaměstnání.

5.2 Rizikové skupiny uchazečů o zaměstnání

Rizikové skupiny uchazečů o zaměstnání uvádím z důvodu toho, že se jedná o osoby, které na trhu práce nenalézají patřičnou poptávku ze strany zaměstnavatelů, zároveň se jedná o osoby, které z hlediska své životní a sociální situace nemusí být zaměstnavateli často vyhledávané. Tito uchazeči se pak následně mohou stát, z hlediska neuplatnění na pracovním a nedostatku finančních prostředků osobami v hmotné nouzi.

Podle Kotíkové (2003, s. 128) jako rizikové skupiny je možné označit všeobecně, bez ohledu na regionální rozdílnost a aktuální situaci na trhu práce, tyto skupiny osob:

- uchazeče se zdravotním postižením
- mladistvé uchazeče o zaměstnání
- absolventy škol
- uchazeče společensky nepřizpůsobivé
- nekvalifikované uchazeče
- uchazeči pečující o děti do věku 15 let
- uchazeče vyšší věkové kategorie
- uchazeče bydlící v okrajových částech okresu s omezenou dopravní obsluhností

5.3 Dopady nezaměstnanosti

Práce je jednou z důležitých podmínek důstojné lidské existence. V první řadě poskytuje člověku materiální zabezpečení, ale současně je důležitým aspektem pro jeho rozvoj, a to především ve formě seberealizace a společenského postavení. Zaměstnání je také místem, kde člověk přichází do styku s lidmi a navazuje sociální vztahy. Harmonogram pracovního nasazení nám také stanovuje příslušný denní režim, podle kterého jsme si navykli existovat. Můžeme tedy říci, že ztráta zaměstnání může mít zásadní negativní vliv na život jedince.

Ukončení pracovního poměru, a tím pádem i dlouhodobá ztráta stabilního příjmu, znamená pro život jedince a jeho rodiny velkou ekonomickou nejistotu. Najednou začne mít tato skutečnost vliv na celkovou životní úroveň rodiny. Musí se stanovit nový rodinný rozpočet a být přihlíženo k nižšímu finančnímu obnosu na zajištění chodu celé domácnosti. Ztráta dosavadního příjmu také znamená, redukování dosavadních nároků a potřeb. Dávky sociální pomoci jsou nastaveny tak, aby pokryly základní výdaje rodiny na bázi přežití, nejsou však stavěny na to, aby se na nich člověk stal závislým a využíval je celý život.

Ztráta zaměstnání s sebou nepřináší pouze omezení finančních zdrojů, ale rapidně zasahuje do psychického a sociálního aspektu života jedince a jeho rodiny. Ztrátou zaměstnání se mění sociální status jedince. Podle Buchtové (2003, s. 149) Má tato skutečnost velký vliv na psychiku člověka. Chování lidí, kteří přijdou o zaměstnání, může být provázeno sociální izolací, uzavíráním do sebe a úbytkem sociálních kontaktů.

5.4 Aktivní politika zaměstnanosti

Jak jsme již zmiňovali v předchozích kapitolách, většina příjemců sociální dávek je evidována na úřadu práce a má status nezaměstnané osoby. Proto, abychom mohli najít příčinu takového setrvání na dávkách, je potřeba se zamyslet i nad možnostmi aktivního začlenění příjemců dávek na trh práce. Jedině stabilní příjem může osoby odprostit od záchranné sociální sítě a zajistit jim tak dostatečný příjem na pokrytí základní životních potřeb. Proto se v této kapitole zaměřím na vymezení pojmu aktivní politika zaměstnanosti a popíšu nástroje sociální politiky, které využívá stát ke zmírnění dopadu nezaměstnanosti a lepšímu uplatnění jedinců na pracovním trhu.

Aktivní politika zaměstnanosti je definována zákonem č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění jako *“souhrn opatření směřujících k zajištění maximálně možné úrovně zaměstnanosti.”*

Zákon uvádí osm hlavních nástrojů, kterým je tato politika realizována:

1. Rekvalifikace
2. Investiční pobídky
3. Veřejně prospěšné práce
4. Společensky účelná pracovní místa
5. Překlenovací příspěvek
6. Příspěvek v době částečné zaměstnanosti
7. Příspěvek na zapracování
8. Příspěvek při přechodu na nový podnikatelský program

Při posuzování situace klienta a jeho možností a uplatnění na trhu práce se postupuje jednotlivě a podle specifických potřeb. Důležitým aspektem spolupráce je poskytování odborného poradenství, které klientům zajišťují příslušní pracovníci úřadu práce.

V návaznosti na sociální dávky se v praxi nejvíce setkáváme s klienty, kteří si v rámci aktivní politiky zaměstnanosti uplatňují možnosti rekvalifikace. Tyto rekvalifikace máme dvojího typu První typ je možnost rozšíření kvalifikace sebevzděláváním a druhý typ je rekvalifikace na úřadu práce. My se budeme zabývat druhým typem, tudíž rekvalifikací na pracovním úřadě.

Rekvalifikace je proces, kdy získáváme a rozšiřujeme nové, nebo stávající kvalifikace v závislosti na poptávce trhu práce. Podle Hory (2008, s. 125) je rekvalifikace vnímána pozitivně. Většina klientů se jí účastní s velkým očekáváním a za účelem nalezení vhodného zaměstnání. V některých případech si nezaměstnaní mohou vybrat specifický obor, na který je rekvalifikace zaměřena, čímž se prohlubuje jejich motivace se rekvalifikace zúčastnit.

Aktivní účast na těchto rekvalifikačních projektech má velký vliv i na částku životního minima jedince. Jestliže jedinec pobírá dávku déle jak 6 měsíců, je v evidenci uchazečů o zaměstnání úřadu práce a neprojevuje snahu o zvýšení příjmu vlastním přičiněním, snižuje se mu částka živobytí na částku existenčního minima, tj. 2 200,-. Jestliže se v rozhodném měsíci posouzení nároku na dávku účastní tohoto projektu, zvyšuje se mu automaticky částka živobytí a zůstává mu zvýšena po celou dobu absolvování projektu. Jedná se tedy o další motivační prvek, který klient může v rámci hledání vhodného zaměstnání a uplatnění na pracovním trhu využívat ve svůj prospěch.

6 Výzkumné šetření

6.1 Cíl výzkumu

Cílem bakalářské práce je užší pohled na systém sociální pomoci v naší zemi z pohledu referentů dávek pomoci v hmotné nouzi, kteří byli zapojeni do výzkumného šetření. Dlouhodobé setrvávání v systému sociální pomoci je jev, který se poslední dobou stává častějším a sledovanějším, proto je potřeba v rámci dobrého fungování sociálního státu mu věnovat značnou pozornost. Hlavním cílem výzkumu je hledání možných příčin, které mohou způsobovat dlouhodobý stav hmotné nouze. S tímto jevem jsou nadále spojeny další principy fungování osob a jejich rodin, na které může mít tento dlouhodobý jev neblahý dopad. Dlouhodobé pobírání není jen záležitostí klientů, kteří dávky pobírají, ale tento stav působí na celé fungování systému sociální pomoci. Lidé, kteří se dlouhodobě nemohou uplatnit na trhu práce, ať již vlastním, nebo cizím přičiněním se postupně stávají závislými na finanční pomoci státu. Je proto důležité hledat a nalézat možnosti řešení a návrhy opatření, které mohou být nápomocné ke zmírnění stavu chudoby a hmotné nouze.

6.2 Výzkumné metody

Praktická část bakalářské práce probíhala formou výzkumného šetření. Jako způsob získávání informací jsem si zvolila metodu kvalitativního výzkumu. Zvolená metodika výzkumu mi umožnila vymezit část výzkumu na to, jaké informace chci od respondentů záměrně získat a také dát dotazovaným možnost se vyjádřit i nad rámec kladených otázek, nebo postupně reagovat a metodu přizpůsobit vzájemnému rozpoložení. Důležité

pro mě bylo mít možnost získat obohacující data v dané tematice od jedinců, kteří s danou problematikou pracují. K uplatnění stanoveného cíle jsem zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru.

6.2.1 Kvalitativní výzkum

„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (Creswell, 1998 cit. podle Hendl, 2008, s. 48)

Tématika sociálních dávek je velice rozsáhlá. Referenti sociálních dávek, se kterými byl výzkum realizován, mají v tomto odvětví a jeho příbuzných tématech velké množství poznatků, zkušeností a informací. To byl jeden z hlavních důvodů, proč jsem při výběru metodologického přístupu volila právě kvalitativní výzkum. Chtěla jsem získat detailnější pohled na výzkumné otázky a získat komplexnější data o studovaném jevu.

6.2.2 Polostrukturovaný rozhovor

Každé interview, nebo moderovaný rozhovor provádíme za určitým cílem a účelem výzkumného vědění. Rozhovor můžeme považovat za jednu z nejobtížnějších a zároveň nejpřínosnějších metod kvalitativního dotazování. V polostrukturovaném rozhovoru máme vytvořené určité schéma, podle kterého se během rozhovoru řídíme. Máme tak jistotu, že všechna tato naše zjišťovaná data budou zodpovězena. Zároveň máme během rozhovoru čas vyslechnout a reagovat na pohled tázaného, popřípadě se ho zeptat a požádat ho o upřesnění, jak odpověď, nebo vysvětlení konkrétně myslel. Tato skutečnost nám pak může otevřít další možné pohledy na věc, nebo nás může navést na další myšlenky, které by mohly s daným cílem práce

souviset. Postupně pak můžeme pokračovat doplňujícími otázkami, které nám mohou napomoci myšlenku lépe uchopit a dále s ní pracovat. (Miovský, 2006, s.155-160)

Pro výzkumný rozhovor jsem si stanovila 8 základních výzkumných otázek. Podle Švaříčka (2015, s. 69) můžeme definovat výzkumnou otázku jako jádro výzkumného procesu. Základní funkce výzkumu je definována tak, aby vedla k napomáhání navést výzkum k poskytnutí potřebného výsledku, v souznění se stanoveným cílem. Druhá funkce má napomáhat vytvořit cestu, jak výzkum vést. Jako běžné uspořádání výzkumných otázek se stanovuje základní a hlavní otázka, která je doplněním na několik otázek specifických. Odpovědi na jednotlivé otázky ve výsledku skládají odpověď na otázku základní.

6.3 Okruhy otázek

1. Jak vnímají pracovníci hmotné nouze systém sociálního zabezpečení v České Republice
2. Jaké časové rozmezí znamená pro pracovníky pojem dlouhodobého setrvávání na dávkách hmotné nouze
3. Četnost setkávání se s klienty závislými na dávkách pomoci v hmotné nouzi
4. Do jaké míry dochází ke zneužívání dávek pomoci v hmotné nouzi
5. Jaké hlavní příčiny může mít dlouhodobé setrvávání klientů v systému dávek pomoci v hmotné nouzi
6. Jaké možnosti využívají klienti při řešení své životní situace
7. Jaké následky spatřují pracovníci dávek hmotné nouze z dlouhodobé závislosti na sociálních dávkách
8. Návrhy opatření, které mohou být nápomocné ke zmírnění dopadu dlouhodobého pobírání sociálních dávek

6.4 Výzkumný vzorek

Výzkumný soubor tvoří zaměstnanci na oddělení hmotné nouze Úřadu práce v Olomouci. Respondenti byli vybíráni záměrně. Hlavním kritériem výběru byla stanovena délka pracovního poměru. Rozhovor byl realizován s mými kolegy, kteří působí na Úřadu práce jako referenti dávek pomoci v hmotné nouzi déle jak jeden rok. Druhým kritériem byla pracovní pozice zaměstnanců. Výzkum byl zaměřen pouze na referenty dávek, kteří přicházejí s klienty do styku každý den. Z rozhovoru byli tedy vynecháni sociální pracovníci a metodici sociálních dávek, kteří přicházejí do styku s klienty v omezeném množství. Jelikož mi bylo umožněno výzkum uskutečnit na mém pracovišti, kde jsem mohla působit vzájemnou důvěrou mezi respondenty a otevřeným přístupem, mohou být tyto přednosti zúročeny ve prospěch celého výzkumu.

Každý respondent byl dopředu seznámen s cílem bakalářské práce, s metodou výzkumu a úschovou sesbíraných dat. Někteří účastníci souhlasili s pořízením audiozáznamu z rozhovoru, větší procento z nich si však nepřálo být zaznamenáváno, a to i za předpokladu, že jim byla zaručena celková anonymita. Musela jsem tedy přistoupit na zaznamenávání odpovědí a poznámek do záznamového archu, který jsem před uskutečněním rozhovoru připravila, abych si odpovědi mohla zaznamenávat co nejpřesněji. Odpovědi respondentů budou v analytické části označeny písmenem R.

6.5 Popis průběhu sběru dat

V kvalitativním výzkumu se klade důraz na provádění rozhovorů v přirozeném prostředí dotazovaných. Podle Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách § 3 se za přirozené prostředí může považovat prostředí, kde osoba pracuje, vzdělává se, nebo uskutečňuje běžné sociální aktivity.

Rozhovory pro účely výzkumu bakalářské práce se odehrávaly na kontaktním pracovišti Úřadu práce v Olomouci.

Osloveno bylo celkem 10 pracovníků. Výzkumného šetření se rozhodlo dobrovolně zúčastnit 8 z oslovených.

6.6 Analýza rozhovorů

1. Jak vnímají pracovníci hmotné nouze systém sociálního zabezpečení v České Republice

První okruh otázek se zaměřil na systém sociálního zabezpečení v České Republice v souvislosti se systémem sociální pomoci, tj. dávkami hmotné nouze.

Hlavní znak a klad tohoto systému vidí pracovníci v možnosti pomoci lidem, kteří se ocitli v tíživé situaci, kdy nemají vlastní prostředky a možnosti k jejímu řešení.

R: „Tak ono se to může stát každému, že se najednou ocitne bez příjmu a bude potřebovat pomoci. Tam je hlavně důležité pomoci člověku hned na začátku, aby se nepropadl ještě níž“

Napříč tomu, že respondenti souhlasí, že systém pomoci je přínosný v tom, že lidem pomáhá odrážet se ze dna a ve spolupráci se sociálními službami zabraňuje sociálnímu vyloučení jedince, byly zdůrazněny i nedostatky, se kterými se pracovníci v práci setkávají.

Jedno ze zásadních negativ tohoto systému, který pracovníci Úřadu práce shledávají je neomezené pobírání sociálních dávek. Dávky hmotné

nouze nejsou časově omezeny. Pokud jedinec splňuje zákonem stanovené podmínky, musí být po tuto dobu státem finančně zabezpečen. Nepříznivá situace začíná v momentu, kdy se člověk začíná na tyto dávky spoléhat a ztrácí potřebu situaci nedostatečného finančního zabezpečení řešit vlastními silami a úsilím.

R: "Kdyby věděli, že dávku budou pobírat jen určitý čas, tak se budou muset sami zařídit a bude je to motivovat ke změně."

Většina respondentů je názoru, že by měly být zpřísněny podmínky pobírání sociálních dávek z hlediska časové roviny. Z výzkumu je patrné, že respondenti vidí možnost řešení tohoto problému především ve stanovení časové hranice, do jaké bude možnost sociální dávky pobírat a po překročení této doby by se mělo podrobněji zkoumat, jestli nárok na dávku přetrvává.

Druhým zmiňovaným nedostatkem byla vzájemná spolupráce příslušných orgánů se zaměřením na celkové fungování informačního systému. Respondenti jsou toho názoru, že vytvoření jednotného informačního systému, kde by byly propojeny informace ze všech institucí a úřadu, by napomohlo ke zlepšení fungování státní správy a zároveň ke snížení lhůt potřebných k rozhodování o dávce. Administrativa spojená s vyžadováním potřebných informací je časově náročná a bohužel v některých případech se pracovníci setkávají s negativním výsledkem a potřebné informace obdržet nemohou. K osvědčení skutečností musí být tedy vyzván klient, aby si příslušné informace na potřebných institucích vyžádal sám, a tím se rozhodování o dávce značně prodlužuje.

Více jak polovina pracovníků se shodla na tom, že je systém sociální pomoci štědrý ke svým klientům a dávky pomoci v hmotné nouzi jsou dostačující k zajištění základních životních potřeb.

R: „Já si myslím, že ano (navíc se neustále příspěvky zvyšují), ale problém je v tom, že klienti neumí s těmi penězi hospodařit, nepoužívají je k tomu, k čemu mají. Dost často utrácejí za věci, které si ani pracující člověk nedovolí“

U zbylých respondentů, kteří jsou opačného názoru a to, že je výše dávek pro klienty nedostačující. Respondenti argumentovali především tím, že si sami nedokáží představit nakládat s tak nízkým finančním příjmem, jako jsou dávky pomoci v hmotné nouzi.

R: „Jako když si spočítám naše rodinné výdaje, a to se snažíme šetřit, kde se dá, tak bych z těch peněz nevyžila.“

Dostupnost dávek byla respondenty odůvodněna jako dostatečná. Negativum systému shledávají respondenti převážně ve velkém množství formulářů a potřebných dokumentů, které jsou potřeba k dávkám doložit a bez kterých nelze vyhodnotit nárok na dávku. Při absenci těchto dokladů se protahuje lhůta přiznání dávek a může to zapříčinit prohlubující stav hmotné nouze.

R: “Záleží na tom, zda klientovi nárok vznikne nebo ne, ale zažádat si může v podstatě kdokoli.“

R: „Až na těch milion formulářů a papírů, které musí doložit. Někteří ti noví uchazeči nemají všechny ty papíry u sebe, nebo je doma nemůžou najít, tak pak se musí dlouho čekat.

Z výše uvedených odpovědí vyplývá, že systém sociálního zabezpečení je z hlediska respondentů příznivý v rámci poskytování hmotného zabezpečení občanů ve stavu hmotné nouze. Na základě rozhovorů bylo zjištěno, že bezmezná délka pobírání dávek může mít na klienty neblahý vliv. Jedinci si začínají zvykat na pravidelný přísun financí, bez jakékoli vlastní snahy a tímto pak ztrácí motivaci k dalším činnostem, které by je mohly ze stavu hmotné nouze vyprostit.

2. Jaké časové rozmezí znamená pro pracovníky pojem dlouhodobého setrvávání na dávkách hmotné nouze

Důležitý aspekt této práce je zakotven ve vysvětlení pojmu dlouhodobého setrvávání v systému dávek. V odborné literatuře není tento výraz přesně definován, záleží tedy na úhlu pohledu a odůvodnění všech dotázaných osob. Většina respondentů spojovala pojem dlouhodobého setrvávání na dávkách pomoci v hmotné nouzi s definicí dlouhodobé nezaměstnanosti. Dlouhodobá nezaměstnanost byla v teoretické části definovaná jako doba bez zaměstnání delší než 12 měsíců. Doba jednoho roku by z hlediska názoru respondentů měla být dostatečná k tomu, aby se klienti měli možnost informovat o veškerých možnostech, které mohou do budoucna ve snaze zlepšení své finanční situace využít a zároveň ve smyslu adaptace na své sociální postavení a ve vytváření svých vlastních představ o jejich budoucím životě.

R: "Dlouhodobě, no to je doba více jak rok, to by měl být schopen si sehnat práci."

Zbytek respondentů se přiklání k období šesti měsíců. Při odůvodnění vycházel z ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi. Podle § 24 odst. 1 písm. f) u osoby, která pobírá příspěvek na živobytí déle, než 6 měsíců klesá částka živobytí na částku existenčního minima, tj. 2 200,-Kč. Respondenti zaujímají předpoklad, že doba šesti měsíců je dostatečná k tomu, aby se člověk, kterému jeho zdravotní stav umožňuje pracovat, znovu zařadil do pracovního procesu a mohl sebe a svoji rodinu stabilně zabezpečit.

R: "Když klient klesne po půl roce na existenční minimum, poté je to už dlouhodobé. Doba delší jak 12 měsíců je příliš."

Referenti vidí největší problém spojený s nedostatkem finančních prostředků v neuplatnění jedince na trhu práce. Oba pohledy jsou postaveny na předpokladu, za jak dlouho by si měl člověk najít práci, která by mu měla zvýšit finanční příjem, a tím by se mohl hmotně zabezpečit.

Můžeme říct, že názory mají racionální vysvětlení a zdůvodnění. Období šesti měsíců je zásadní v důsledku toho, že klient má k dispozici vyšší částku živobytí, se kterou může v rámci fungování nakládat. Jakmile nastane u klienta změna a sníží se mu částka živobytí na částku existenčního minima, sníží se mu jeho rozpočet, a to může zapříčinit snížené možnosti a kompetence v hledání potřebného řešení.

3. Četnost setkávání se s klienty závislími na dávkách pomoci v hmotné nouzi

“Základním cílem příjmově majetkově testovaných sociální dávek je poskytnout sociální ochranu, tedy garantovat příjem na úrovni společensky uznaného minima lidem, kteří nemají dostatečné zdroje. Dávky by však na druhé straně neměly oslabit pracovní pobídky a způsobit závislost klientů na dávkách”. (Sirovátka, 2000, s. 83)

Respondenti vnímají závislost na dávkách jako problém většiny klientů. Odůvodňují to skutečností, že pokud nedojde v daném měsíci k výplatě dávek, klient tím pádem bude muset řešit existenční problém spojený s nedostatkem finančních zdrojů na uhrazení nákladů spojených s obživou a bydlením. Obrací se tedy na státní instituce a spoléhá se na jejich finanční plnění vůči jeho osobě a rodině.

R: “Je to jejich jediný zdroj příjmů, bez dávek by byli bez peněz, které mají na jídlo a bydlení.”

Hovoříme-li však o závislosti jako o jevu, který nastává během doby pobírání těchto dávek, hodnotí pracovníci tuto situaci jako stav, kdy klient přestane hledat možnosti a vlastní řešení, dobrovolně se vzdává úsilí a snahy o zlepšení své životní situace. Sociální dávky jsou brány jako zdroj příjmu, který klientovi náleží, bez toho aniž by na jejich získání měl mít vlastní přičinění.

R: *“Oni zjistí, že jim to takhle vlastně vyhovuje. Setkala jsem se i s takovými klienty, kteří v životě nepracovali a jsou celou dobu na dávkách.”*

Setkávání s těmito klienty je podle respondentů z hlediska počtu dávek časté. Většina dlouhodobých klientům je zaopatřena dávkami hmotné nouze po několik let a je pro ně z hlediska změny životního stylu nepředstavitelné na tomto způsobu bytí něco měnit. Nejčastěji se setkáváme s názory, které můžeme přirovnat ke kulturnímu modelu závislosti na dávkách, který byl v teoretické části práce podrobněji definován. Život na sociálních dávkách je z jejich pohledu brán jako trvalý, i přes to, že obdržené sociální dávky považují za nedostačující jejich potřebám, nevidí respondenti možnosti uplatnění svých dovedností v tom, aby se na tomto faktu něco změnilo.

Respondenti se nadále shodovali na tom, že v některých případech se lidé vzdávají možnosti pracovního uplatnění z důvodu nízké základní mzdy, která je jim v rámci získání pracovní pozice nabízena. Zaměstnavatelé jsou si vědomi špatné sociální situace klienta. Jak tvrdí Sirovátka (2008, s. 97), tímto postupem marginalizují člověka na okraj legálního pracovního trhu.

R: *“Klienti mi sami řeknou, proč by chodili do práce, když na tom nebudou o nic lépe, že těch pár drobných raději oželí.”*

Lidé si začínají přepočítávat příjem, kterého lze dosáhnout setrváváním na sociálních dávkách a zároveň příjem, který jim zajistí pravidelné navštěvování zaměstnání. Respondenti uvádí, že i přes vyšší příjem, který by rodině uplatnění na legálním trhu práce zajistilo, se vzdávají této možnosti a setrvávají nadále v systému státní pomoci.

4. Do jaké míry dochází ke zneužívání dávek pomoci v hmotné nouzi

Okruh otázek zaměřený na zneužívání sociálních dávek je velmi diskutabilní. Je důležité zmínit fakt, že jediný, kdo může toto zneužívání dávek odhalit a následně dokázat, je právě pracovník na oddělení hmotné nouze. V rámci uplatnění nároku na dávky, klíčový pracovník s klientem úzce spolupracuje a získáním potřebných informací o celkových poměrech klienta může rozhodovat o dávce. Samozřejmě je nutné zdůraznit, že se jedná o skutečnosti, které nám, jako pracovníkům dávek hmotné nouzi, klient uvedl.

Jak tvrdí Dvořáková (2012, s. 19) pracovníci dávek pomoci v hmotné nouzi mají na svých bedrech velkou společenskou zodpovědnost. "Jsou to právě ony, kdo distribuují "státní peníze" a jsou taktéž správi tzv. morální pořádku (definují tedy hranice, kdo si pomoc zaslouží a kdo již nikoliv)."

Respondenti se vzájemně shodují na skutečnosti, že zneužívání dávek není stav, který by byl ojedinělý. Naopak zastávají názor, že zatajování rozhodujících skutečností a uvádění nepravdivých informací je na oddělení hmotné nouze časté.

R: "Zneužívání a podvody na dávkách, to tady řešíme dennodenně."

Důvod, který vede k zatajování rozhodných skutečností, spočívá především v získání více finančních prostředků. Klient si je vědom, že dávky jsou nízkým pokrytím jeho výdajů, v některých případech nedostačujícím. Jedinou možností, jak nepřijít o dosavadní dávky, je právě v zatajení

informací, které by k takovému aktu mohly vést. Jedná se především o tzv. práci "na černo", nebo o zatajování dalších členů domácnosti. Tyto případy hodnotí referenti dávek jako nejčastější, se kterými se na agendě setkávají.

R: "Ano, setkávám se často s klienty, kteří zatajují, že mají další příjmy, nebo že s nimi žijí další osoby."

I když má pracovník podezření, že nedochází k účelnému hospodaření se státními prostředky, je velice těžké tuto skutečnost dokázat. Při dokazování dochází ke zvýšenému počtu šetření v místě bydliště klienta, informovanosti u příslušných institucí, bývají důkladněji prošetřeny jednotlivé poměry rodiny a mnohonásobně se navyšuje čas, který pracovník vynakládá k prošetření dané situace. Respondenti přiznávají, že i přes to, že mají tušení, nebo informace, že by mohlo docházet ke zneužívání dávek a k podávání nepravdivých informací, je dokazování tohoto jevu velmi náročné a ve většině případů se nedokáže sehnat dostatek podkladů k usvědčení klienta.

Preventivní opatření vidí většina dotázaných ve zpřísnění podmínek užívání dávek a ve zvýšení kompetencí pracovníků úřadu práce. Jakmile padne podezření, které lze získanými podklady odůvodnit a prokázat, měl by být tento čin potrestán a nepřehlížen. Role státu by podle nich měla být více autoritativní a s tím spojený přístup ke všem státní institucím. Nemělo by docházet k situacím, kdy se lidé snaží obohatit za účelem podvodu. Zároveň by stát měl vytvořit takové podmínky, aby lidé nad takovým počínáním nemuseli uvažovat a porušovat tím stanovené normy a pravidla.

5. Jaké hlavní příčiny může mít dlouhodobé setrvávání klientů v systému dávek pomoci v hmotné nouzi

Minimální mzda, nízké vzdělání a rekvalifikace klienta, tyto důvody zapříčiňují zhoršené možnosti nalézt zaměstnání, které by naplňovalo zajištění potřebných finančních prostředků. Prohlubování stavu nezaměstnanosti a oddalování návratu do zaměstnání má následný dopad na budoucí představy a možnosti klienta na trhu práce.

R: "Ono není moc možností, kde tyto lidi zaměstnat. U většiny zaměstnání je třeba nějakých dovedností. Ale když už se naskytne, tak řeknou, že za ty peníze to dělat nebudou."

Z rozhovorů bylo patrné, že někteří klienti podle pracovníků pracovat nechtějí, nebo jediné za předpokladu, že se bude jednat o práci, kterou na oddělení hmotné nouze nepřiznají. Důvodem mohou být exekuce, se kterými se velké množství klientů na dávkách hmotné nouze potýká. Podle zákona č. 120/2001 Sb. § 60, Exekučního řádu, v platném znění, "Nestanoví-li tento zákon jinak, použijí se na exekuci srážkami ze mzdy a jiných příjmů přiměřeně ustanovení občanského soudního řádu upravující výkon rozhodnutí srážkami ze mzdy."

Z výše uvedeného vyplývá, že klienti, kteří se potýkají s exekucí, vychází z předpokladu, že část jejich mzdy jim nebude vyplacena a bude použita na uhrazení jejich pohledávek. Po uvážení těchto skutečností, většina klientů odmítá nastoupit do zaměstnání a nemá zájem o řešení svých pohledávek na úkor snížení finančních prostředků na chod domácnosti. Vyhýbání se této

povinnosti může zapříčinit neustálé navyšování dlužné částky a tím pádem i schopnostem klienta finální částku v budoucnu splatit a oprostít se od svých dluhů.

Respondenti však na druhé straně také zmiňují případy, kdy klient vyvíjí snahu najít si zaměstnání a být ekonomicky aktivní, ale setkává se s opakovaným odmítnutím ze strany zaměstnavatelů. Většinou se jedná o osoby, které jsou považovány z hlediska trhu práce za znevýhodněné. Tyto rizikové skupiny uchazečů byly definovány v teoretické části a jedná se o osoby, které mohou mít problémy právě s nalezením zaměstnání z důvodu vlastního hendikepu.

R: "No většinou, když se jich zeptám na práci, tak mi přijde, že se akorát vymlouvají. Mám ale i klienty, kteří chtějí pracovat, furt mi nosí doporučenky a potvrzení, že byli na pohovoru, ale nikde je nechtějí vzít, protože mají nějaké omezení. To je pak k zamyšlení, že někdo nechce a může a někdo chce a nemůže."

Aktivní politika zaměstnanosti prosazuje právo na dobrovolné zvolení svého zaměstnání. Snaží se prosadit myšlenku, aby nikdo nebyl na trhu práce omezen a znevýhodněn. Záleží poté na každém občanovi, jakou strategii a možnosti zvolí k nalezení takového uplatnění, které ho bude v rámci svého života plně naplňovat a uspokojovat.

6. Jaké možnosti využívají klienti při řešení své životní situace

V tomto smyslu můžeme mluvit právě o motivaci jako pocitu, který odráží naše vnitřní potřeby za účelem dosažení žádoucího stavu. V případě příjemců dávek se právě jedná o zabezpečení se vlastními finančními prostředky, pocit bezpečí a patřičného sebeuznání.

Respondenti reagují na otázku motivace klientů ke změně nedostatku finančních prostředků velmi skepticky. Ze vzájemných rozhovorů a spolupráce s klienty nevidí potřebnou snahu a zájem v tom, aby se jejich dosavadní situace změnila. Vysvětlují to tím, že klienti hovoří o plánech, které by chtěli uskutečnit, ale zároveň následně hledají překážky, které jim brání v tom, aby toho mohli dosáhnout. Většina klientů časem stagnuje a s životem na dávkách se smíří.

R: "No...mám jednoho klienta a ten mi chodí každý měsíc na pravidelnou schůzku a vždycky mi sdělí, že se mu rýsuje práce a že jde na pohovor. Pokaždé, když znovu přijde, mi řekne, co tam bylo všechno špatně a že on to vlastně nemůže dělat tu práci, protože..."

O možnostech, které využívají klienti k navýšení si příjmu vlastní prací, mluvili respondenti převážně o brigádách, nebo krátkodobých zaměstnáních. Ve většině případů se jednalo o dohodu o provedení práce, nebo dohodu o provedení pracovní činnosti. Tato krátkodobá zaměstnání jsou uzavírána na kratší dobu, než zaměstnání na plný úvazek, většinou se jedná o pár hodin týdně. Tato pracovní činnost umožňuje vydělat si finanční obnos, který ale ve většině případů nepokryje veškeré náklady domácnosti.

Někteří klienti musí měsíčně řešit nedostatek finančních prostředků nad rámec svých dosavadních příjmu. Jedná se především o situace, kdy má klient neúměrné náklady na bydlení, které není schopen z dávek hmotné nouze uhradit a tím mu narůstá dluh. Tyto dluhy se poté rozrůstají a můžou mít nedozírné následky. Klienti se poté dostávají do dluhové pasti, kdy nejsou schopni z vlastních zdrojů věřitelům splácet, což vede k opakovaným půjčkám a narůstáním poplatků spojených s nepravidelným splacením.

7. Jaké následky spatřují pracovníci dávek hmotné nouze z dlouhodobé závislosti na sociálních dávkách

Setrvávání v systému sociální pomoci s sebou přináší mnoho změn, následků a úskalí, se kterými se klient a společnost musí vyrovnávat. Respondenti se shodují na tvrzení, že čím déle je osoba poživitelem sociálních dávek, tím se zmenšuje pravděpodobnost znovu začlenění do běžného života a fungující společnosti. Největší úskalí vidí dotázaní v tom, že osoba postupně ztrácí pracovní návyky, omezuje odpovědnosti vůči rodině a společnosti, ztrácí sociální kontakty, zaměřuje svoji koncentraci právě mezi osoby, které jsou poživiteli dávek taktéž.

Velký problém, který může mít fatální dopad na budoucnost celé rodiny a potomků, je také v přístupu a názoru na tyto dávky a celková oslabenost a nestabilita rodin. Děti, které vyrůstají v těchto rodinách, jsou často nuceny být přítomny jednání na úřadech a také přihlížejí neblahé finanční situaci v rodině.

R: "Z vlastní zkušenosti můžu říct, že jsem byla u toho, když tatínek, který vyřizoval dávky řekl svému dítěti: Dávej pozor, tady taky budeš chodit."

Následky, které ovlivňují život klienta, jsou specifické a různorodé v závislosti na způsobu fungování každého člena společnosti. Pro naplnění cíle této práce je třeba posoudit i následky, které mohou být prokazatelné pro celou naši společnost.

R: "Já vidím největší potíží v tom, že to co společnost dává se jí nevrací"

Společnost je postavená na fungování celého jejího celku a tak by k tomu mělo být i přihlíženo. Každý člen společnosti je zodpovědný za sebe a své počínání ve vlastním životě, a zároveň by měl mít zodpovědnost vůči celé společnosti. Respondenti zastávají názor, že sociální ochrana chudých je nastavena tak, aby plnila svou funkci v poskytnutí základní pomoci lidem, kteří se ocitli ve stavu hmotné nouze, a poskytne jim potřebnou dobu na to, aby byli schopni se sami znovu začlenit do běžného života. Z jejich názoru značně vyplývá, že v posledních letech je však tato funkce ohrožena tím, že přibývá případů, kdy se z krátkodobé pomoci stává dlouhodobá a trvalá pomoc. Tato poskytnutá ochrana je poté brána za povinnou a podle názorů referentů není dostatečně oceněna jejími příjemci. Tento přístup pak může vést ke kontraproduktivě původně stanovené myšlenky a cíle.

8. Návrhy opatření, které mohou být nápomocné ke zmírnění dopadů dlouhodobého pobírání sociálních dávek

Jelikož veškerá závislost na sociálních dávkách pramení z nedostatečného finančního zabezpečení, je potřeba řešit hlouběji otázku problematiky zaměstnanosti. V tomto smyslu vidí pracovníci potřebu prohloubit vzájemný vztah mezi klientem, odborem zaměstnanosti a zaměstnavateli. Většině klientů, kteří pobírají dávky pomoci v hmotné nouzi, se nedaří nalézt vhodné zaměstnání. Je třeba apelovat na klienty, z hlediska prohlubování potřebného vzdělání a rekvalifikace, která je potřebná k nalezení vhodné zaměstnání. Zároveň je důležité spolupracovat se zaměstnavateli, kteří by daným osobám mohli poskytnout pracovní příležitost.

Respondenti ve výzkumných rozhovorech zmiňovali vlastní spolupráci s oddělením zaměstnanosti, kdy vzájemná informovanost napomáhá ke snižování stavu dlouhodobě nezaměstnaných klientů úřadu práce. Tato skutečnost vyplývá i z tiskové zprávy, kterou vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí dne 08. 03. 2019.

“Na pozitivním vývoji na pracovním trhu se podílí nejen široké spektrum volných pracovních míst, ale také proaktivní komunikace ÚP ČR se zaměstnavateli, jeho informační a zprostředkovatelské služby a důležitá efektivní spolupráce agend Zaměstnanosti a Nepojistných sociálních dávek. Právě tato úzká provazba, kdy ÚP ČR posuzuje klienty v rámci obou oblastí společně, významně zvyšuje jejich uplatnitelnost na trhu práce a zároveň snižuje jejich závislost na dávkách. Prostřednictvím individuální práce s klienty se v současné době daří umisťovat na trh práce dříve hůře uplatnitelné uchazeče o zaměstnání.” (MPSV, 2019)

Z uvedeného tedy vyplývá, že prohloubení vzájemné spolupráce může vést ke zmírnění dopadů a zároveň k postupnému zaměstnání osob, které jsou z hlediska příjmové situace nuceni setrvávat na dávkách hmotné nouze.

Z výzkumných rozhovorů vzešly možnosti spojené se změnami, ke kterým by mohlo v systému sociální pomoci do budoucna dojít a které by mohly zajistit jeho lepší fungování. Pro větší přehlednost a fungování systému by respondenti vytvořili jednotný informační portál a zavedli menší počet dávek a to tak, že by dávky, které spolu značně souvisí, propojili do jedné. Byla by to především menší administrativní zátěž pro státní orgán a také pro klienta, kterému by pro vyřízení dávky stačilo navštívit pouze jednu příslušnou agendu.

Respondenti zastávají názor, že by mělo dojít k redukci rychlých a nebankovních půjček, které napomáhají k prohlubování stavu hmotné nouze u klientů, a to z důvodu že splácení těchto půjček rapidně přesahuje skutečné náklady a sankce za neplnění dostávají klienta do větší finanční propasti. Většina klientů, kteří pobírají sociální dávky a mají exekuci, nejsou motivováni k tomu, aby systém sociální pomoci opustili, protože srážka na uhrazení exekuce z jejich mzdy by pro ně byla finančně zničující.

Poslední poznatek bylo navržení určité doby, po které lze dávky hmotné nouze čerpat. Tato skutečnost by měla zamezit dlouhodobému pobytu osob na dávkách bez patřičné snahy a možnosti řešení situace vlastními silami. Referenti jsou názoru, že by tato skutečnost mohla klienty více motivovat v tom, aby se zamýšleli, nad jejich budoucím počínáním a přimělo je to uvažovat o možnostech svého vlastního uplatnění, aby se v tomto případě nespolehali pouze na pomoc státní instituce. Respondenti uvádějí tuto skutečnost za

předpokladu, že je osoba schopná pracovat a má možnost se na pracovním trhu uplatnit.

R: "Omezila bych dobu na dávkách, aby je to motivovalo něco dělat. Znovu si zažádat by bylo možné, až by určitou dobu pracovali a odváděli státu potřebnou daň."

6.7 Shrnutí

Při vyhodnocení metodické části práce, bylo potřeba vycházet ze stanovených výzkumných okruhů, které byly pro výzkumné šetření vytvořeny a na které respondenti v průběhu rozhovoru odpovídali. Tyto okruhy mají velký význam ve stanovení výsledné hypotézy a také v návaznosti na vybraný cíl práce.

Výzkumným záměrem bylo definovat možné příčiny dlouhodobého stavu hmotné nouze z pohledu příslušných referentů, kteří na tomto oddělení pracují a přicházejí s klienty každý den do styku. V návaznosti na zjištěná data bylo dalším záměrem práce popsat možné dopady, které tento permanentní stav může způsobit a v neposlední řadě nalézt způsoby řešení, jak zabránit prohlubování stavu hmotné nouze u osob, které postrádají dostatečné finanční prostředky na uspokojení základních životních potřeb.

Respondenti spatřují hlavní příčiny dlouhodobého setrvávání klientů v systému hmotné nouze v souvislosti s neuplatněním osob na trhu práce. Zaměstnání zaručuje lidem jediný dostupný zdroj příjmu, je tedy potřeba tomuto jevu věnovat zvýšenou pozornost a nadále rozvíjet možnosti uplatnění dlouhodobě nezaměstnaných na trhu práce, prohlubovat jejich dosavadní dovednosti a dát jim možnosti patřičného vzdělání podle stanovených požadavků trhu.

Dlouhodobý stav finančního strádání pak způsobuje neschopnost člověka se znovu začlenit do pracovního procesu i do společnosti jako celku. Systém sociální pomoci je postaven na myšlence sociální pomoci lidem, kteří se ocitli ve stavu, kdy si nedokážou vlastními silami sami pomoci. Tento stav by neměl přerůst v trvalou závislost a neschopnost jednotlivce o aktivní fungování ve společnosti.

Větší apel na osoby, které jsou schopny se aktivně podílet na fungování sociální státu a zároveň je motivovat k finančnímu zabezpečení sebe a svých

rodin, by mohlo napomoci ke snižování počtu osob v hmotné nouzi a ke zvýšení kvality života občanů naší země.

Závěr

Hlavní náplní bakalářské práce bylo zrealizovat kvalitativní výzkum s pracovníky, kteří se s danou problematikou pravidelně setkávají. Cílem práce bylo zjistit, jaké jsou možné příčiny a dopady dlouhodobého stavu hmotné nouze na klienty úřadu práce a zároveň navázat na zjištěná data možnostmi, které by napomohly ke zmírnění dopadů nedostatečných finančních zdrojů na fungování jedince a jeho rodiny.

Teoretickou část práce jsem věnovala tématům, která úzce souvisí s danou problematikou. Na základě poznatků z odborné literatury jsem vymezila základní pojmy související se stanoveným tématem práce. Mezi tyto pojmy patří systém sociálního zabezpečení, systém pomoci v hmotné nouzi s popisem jednotlivých sociálních dávek, závislost a zneužívání sociálních dávek a problematika dlouhodobé nezaměstnanosti.

Na teoretickou část práce jsem navázala její praktickou částí, v rámci které jsem realizovala výzkumné šetření, za účelem zjištění potřebných informací, které jsou stěžejní pro výslednou analýzu celé práce.

Problematika sociálních dávek je v dnešní době velmi diskutované téma. Jako pracovník působící na tomto oddělení, spatřuji velký význam ve zkoumání daného tématu. Hlavním důvodem výběru tématu a zkoumané jednotky, bylo prohloubení dosavadních poznatků a možnost hlubšího nahlédnutí do fungování sociálního systému.

Výzkum umožnil náhled na problematiku sociálních dávek z pozice pracovníků oddělení hmotné nouze. Poukázal na možné příčiny, které klientům brání v zajištění dostatečných finančních zdrojů a v aktivním uplatnění na trhu práce. Následný dopad finanční závislosti, pak může u jedinců vést k postupné ztrátě zájmu a celkové absenci snahy při řešení své životní situace. Apelování na klienta za účelem získání zaměstnání a prohloubení vzájemné spolupráce by mohlo přinést příznivé výsledky v

rámci postupného zaměstnávání a snížení marginalizace klientů na pracovním trhu.

Přínosem mé práce je nastínit problematiku dlouhodobého pobírání sociálních dávek z pohledu pracovníků Úřadu práce. Zjištěné výsledky bakalářské práce a nalezené možnosti řešení, by mohly být podnětem při stanovení a projednávání potřebných metodik, které mají vést ke zlepšení fungování systému sociální pomoci v návaznosti na zlepšení životních podmínek a ke snižování stavu hmotné nouze u občanů, kteří se ocitli bez finančních prostředků, potřebných k zajištění základních životních potřeb.

Seznam použité literatury a zdrojů

BECK, P., NIEDERLE P., HACAPERKOVÁ D. a KRÁLOVÁ J. *Dávky pomoci v hmotné nouzi a dávky pro osoby se zdravotním postižením*. Olomouc: ANAG, 2012. ISBN 978-80-7263-744-7

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

HORA, O. *Strategie dlouhodobě nezaměstnaných*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2008. ISBN 978-80-87007-98-3.

KOTÍKOVÁ, J. Rizikové skupiny uchazečů o zaměstnání z pohledu úřadu práce. In: *Trh práce, nezaměstnanost, sociální politika*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2003, s. 128. ISBN 80-210-3048-8.

KOTÝNKOVÁ, M. *Sociální ochrana chudých v České republice*. Praha: Oeconomica, 2007. ISBN 978-80-245-1302-7.

KREBS, V. *Sociální politika. Vydání 5*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. ISBN 978-80-7357-585-4.

KUCHAŘ, P. Dlouhodobá nezaměstnanost jako životní styl. In: *Trh práce, nezaměstnanost, sociální politika*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2003, s. 139. ISBN 80-210-3048-8.

MPSV. *Nezaměstnanost v únoru klesla na 3,2 %*, tisková zpráva [online]. Praha, 08. března 2019 [cit. 2019-03-20]. Dostupné z:

https://portal.mpsv.cz/upcr/media/tz/2019/03/2019_03_08_tz_nezamestnanost_unor_2019.pdf

LÁNSKÝ, O. Kdo zneužívá sociální dávky. In: *Kdo zneužívá sociální dávky? Privatizace státu: dopady škrtů v sociální oblasti*. Praha: Ekumenická akademie Praha, 2012, s. 5. ISBN 978-80-904405-9-3.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. ISBN 80-247-1362-4.

PRŮŠA, L., VÍŠEK, P., JAHODA, R. *Alchymie nepojistných sociálních dávek*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-528-3

SIROVÁTKA, T. *Česká sociální politika na prahu 21. století: efektivnost, selhávání, legitimita*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2000. ISBN 80-210-2307-4.

ŠABATOVÁ, A *et al.* *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. In: *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 14 ISBN 978-80-87949-58-0

ŠVAŘÍČEK R., ŠEĐOVÁ K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6

TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 120/2001 Sb., exekuční řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Osnova rozhovoru

1. **Jak vnímají pracovníci hmotné nouze systém sociálního zabezpečení v České Republice**
  - a. Jaké má podle Vašeho názoru systém sociální pomoci klady a zápory v problematice dávek pomoci v hmotné nouzi
  - b. Je podle Vašeho názoru výše sociálních dávek dostačující k pokrytí základních životních potřeb klientů
  - c. Jak hodnotíte dostupnost sociálních dávek v České republice

2. **Jaké časové rozmezí znamená pro pracovníky pojem dlouhodobého setrvávání na dávkách hmotné nouze**
  - d. Kdy můžeme hovořit o dlouhodobém setrvávání na dávkách pomoci v hmotné nouzi, jak byste tento časový úsek definovali

3. **Četnost setkávání se s klienty závislími na dávkách pomoci v hmotné nouzi**
  - e. Co pro Vás znamená pojem závislost na dávkách
  - f. Jste toho názoru, že se klienti, kteří jsou dlouhodobě ve stavu hmotné nouze, stávají závislími na dávkách pomoci v hmotné nouzi
  - g. Setkáváte se ve své praxi s takovými klienty
  - h. Co je podle Vás pro tyto klienty charakteristické

4. **Do jaké míry dochází ke zneužívání dávek pomoci v hmotné nouzi**
  - i. Setkáváte se s klienty, u kterých se prokáže zneužívání těchto dávek
  - j. V jaké míře se s takovými případy setkáváte

5. Jaké hlavní příčiny může mít dlouhodobé setrvávání klientů v systému dávek pomoci v hmotné nouzi.

k. Co je podle Vás hlavní příčinou setrvávání klientů v systému dávek pomoci v hmotné nouzi

l. Jaké překážky spatřujete v osvobození se klienta od sociálních dávek

6. Jaké možnosti využívají klienti při řešení své životní situace.

m. Pozorujete při práci s klienty jejich motivaci při řešení nedostatku finančních prostředků

n. Jaké možnosti klienti využívají ke zvýšení finančních prostředků a životního standardu

7. Jaké následky spatřují pracovníci dávek hmotné nouze z dlouhodobé závislosti na sociálních dávkách.

o. Jaké následky vyplývají z dlouhodobého setrvávání na dávkách pro klienta

p. Jaké následky vyplývají z dlouhodobého setrvávání na dávkách pro společnost

8. Návrhy opatření, které mohou být nápomocné ke zmírnění dopadu dlouhodobého pobírání sociálních dávek

q. Napadají Vás možnosti, jak zabránit vzrůstajícímu počtu klientů, kteří nejsou schopni se sami sociálně zabezpečit

r. Kdybyste měli možnost se podílet na úpravě systému sociální pomoci, ke kterým změnám by v systému mělo dojít

s. Která opatření by podle Vás napomohla k tomu, aby došlo ke snížení stavu chudoby a hmotné nouze